

przy pomocy Inspektoratów zwoływał Zjazd, może od niego są Inspektoraty zależne? Byłoby to może i dobre, gdyż świadczyłoby o pośredniej zależności od Rady Stanu. Wyjaśnienie wszystkich poruszonych kwestyj jest obowiązkiem Rady Stanu¹⁾.

6. IV. 1917

Przemówienie poniższe wygłoszone zostało na trzy-nastym plenarnym posiedzeniu w dn. 6. IV. 1917 r. Posiedzenie to zostało poświęcone wyłącznie sprawie wojska i zająćcia stanowiska wobec deklaracji rządu rosyjskiego z dn. 30. III. 1917 r. Przed przejściem do porządku dziennego marsz. kor. Niemojowski prosi sekretarza T. R. S., A. Słwińskiego, o odczytanie zasadniczej deklaracji²⁾ T. R. S. Po dyskusji nad deklaracją³⁾, Niemojowski przechodzi do 1 pktu obrad, odczytując trzy wnioski w tej materii⁴⁾. Po ich odczytaniu zabrał głos bar. Konopka, prosząc o powtórne ich odczytanie, ponieważ miał przed sobą inny tekst. W odpowiedzi «Brygadier Piłsudski zaznacza, że przez pomyłkę rozdał inny tekst. Tekst dobry brzmi tak, jak go odczytał p. marszałek koronny. Po zarządzonym głosowaniu wnioski 1 i 2 przechodzą przy jednym sprzeciwie (Wł. Studnicki), wniosek 3-ci jednomyślnie. W dalszym ciągu głos zabrał J. Piłsudski.

Brygadier Piłsudski komunikuje, że członkowie Tymczasowej Rady Stanu w porozumieniu ze sobą postanowili, aby specjalna Komisja opracowała komunikat w kwestii wojskowej, gdyż dotychczas Tymczasowa Rada Stanu w kwestii wojska prasie nic nie komunikowała. Komisja postanowiła ograniczyć się do suchego wyliczenia faktów, nie wdając się w ich ocenę, i opracowała następujący komunikat:

Komunikat w sprawie organizacji Wojska Polskiego.

1) Tymczasowa Rada Stanu w odezwie swej z dn. 15-go stycznia zapowiedziała, jako swą «radosną a pilną konieczność», tworzenie armii narodowej.

2) W dn. 16-go stycznia 1917 r. Polska Organizacja Wojskowa oddała Radzie Stanu «swe siły i krew» do rozporządzenia.

¹⁾ W zakończeniu dyskusji, na wniosek St. Dzierżbickiego, przekazano sprawę wyjaśnienia stosunku Inspektoratów Werbunkowych do N. K. N. i T. R. S. Podkomisji, o której J. Piłsudski mówił w sprawozdaniu z prac Komisji Wojskowej.

²⁾ Deklaracja ta została uchwalona na 10 nadzwyczajnym plenarnym posiedzeniu T. R. S. w dn. 19. III. 1917 r.

³⁾ W dyskusji zabierał głos jedynie Wł. Studnicki, który zgłosił ze swej strony votum separatum.

⁴⁾ Wnioski te zamieszczone są w 13 pktcie «Komunikatu w sprawie organizacji Wojska Polskiego» por. niżej.

dzenia i wyraziła swą gotowość do wstąpienia w szeregi armii polskiej.

3) Na drugim posiedzeniu Tymczasowej Rady Stanu w dn. 17-go stycznia 1917 r. postanowiono w celu przyśpieszenia organizacji armii polskiej wybrać Komisję Wojskową, której poruczono: a) porozumienie się z władzami okupacyjnymi co do sposobu współdziałania Rady Stanu w sprawach wojskowych na zasadzie artykułu 7 Statutu Tymczasowej Rady Stanu, b) porozumienie się z Komendą Legionów jako kadrami wojska polskiego co do ich stanu i potrzeb, c) zaprojektowanie organizacji Departamentu Wojny w Radzie Stanu. Komisja, złożona z Marszałka Koronnego i sześciu członków Rady Stanu, na tymże posiedzeniu została wybrana.

4) Na posiedzeniu Tymczasowej Rady Stanu w dn. 30-go stycznia na żądanie władz okupacyjnych przy uchwalaniu regulaminu Rady Stanu, w stosunku do projektowanego Departamentu Wojny, zostało wprowadzone do regulaminu następujące zastrzeżenie: «organizacja Departamentu Wojny ulega zatwierdzeniu Naczelnego Komendanta Wojskowego Moocarstw Sprzymierzonych, upoważnionego do tworzenia Wojska Polskiego. Do czasu zaś zorganizowania tego Departamentu załatwia jego sprawy specjalna Komisja Wojskowa, wybrana przez Ogólne Zebranie Tymczasowej Rady Stanu.

5) Wobec powyższego Komisja Wojskowa wypracowała projekty: a) określenia kompetencji Tymczasowej Rady Stanu przy tworzeniu Wojska, a mianowicie: uzupełnianie Wojska Polskiego, Polski Czerwony Krzyż, ożywienie polskiego przemysłu wojennego, opieka nad inwalidami, rodzinami żołnierzy, jeńcami wojennymi, organizowanie pomocy nad żołnierzami w polu, zakładanie stałych szkół wojskowych, popularyzowanie idei wojskowej i propaganda na rzecz Wojska Polskiego; b) organizacja Departamentu Wojny. Odpowiednio do tych kompetencji został przedstawiony projekt organizacji Departamentu Wojny, zgodnie z ogólnym regulaminem Tymczasowej Rady Stanu, obejmującym pozostałe departamenty Tymczasowej Rady Stanu; c) organizacja i technika werbunku Wojska Polskiego. Według projektu cała organizacja werbunkowa do Wojska Polskiego ma podlegać Departamentowi Wojny Tymczasowej Rady Stanu. Komisarzom Tymczasowej Rady Stanu zastrzeżone zostało prawo udziału w Komisjach poborowych i obowiązek przyjmowania przysięgi, którą ochotnicy, uznani za zdolnych, składaliby na ich ręce; d) określenie zasad, przy zachowaniu których, zdaniem Tymczasowej Rady Stanu, możliwe byłoby utworzenie w krótkim czasie licz-

nej armii narodowej. Tymczasowa Rada Stanu uznała za konieczne, aby Legiony Polskie tworzyły kadry armii polskiej. Armia polska ma stanowić odrębną całość i może być użyta tylko do walki z Rosją na froncie wschodnim. Na czele poszczególnych armij, dywizyj i niższych jednostek wojskowych stać powinni Polacy. Wydatki, zaliczane na wojsko polskie, wchodzi w ewidencję Tymczasowej Rady Stanu, która je prowadzi w budżecie Państwa Polskiego.

Wreszcie Tymczasowa Rada Stanu uznała za konieczne powołanie do boku Głównodowodzącego stałego Komitetu Doradczego dla spraw Wojska Polskiego. W skład Komitetu powinni wchodzić, poza oficerami, delegowanymi przez państwa centralne, dwaj członkowie Tymczasowej Rady Stanu, Dyrektor Departamentu Wojny, jego delegat i dwóch oficerów polskich, wyznaczonych przez Naczelną Komendę Wojska Polskiego.

Zadaniem Komitetu Doradczego byłaby stała współpraca oraz współpraca w rzeczach organizacji wszystkich rodzajów broni Wojska Polskiego.

Projekt ten został uchwalony na 7 posiedzeniu Tymczasowej Rady Stanu w dn. 10-go lutego 1917 r. i doręczony równocześnie Komisarzom rządów okupacyjnych.

Do dnia dzisiejszego żadnej odpowiedzi na ten projekt Tymczasowa Rada Stanu nie otrzymała.

6) Wobec tego, iż po przyjęciu zasady, że kadrami Wojsk Polskich mają być Legiony, sprawa tworzenia Wojska Polskiego została ściśle związana z losami Legionów. Tymczasowa Rada Stanu postanowiła zwrócić się do obu monarchów z prośbą o możliwie szybkie przekazanie Legionów Państwu Polskiemu. Odpowiednią uchwałę powzięto na posiedzeniu Tymczasowej Rady Stanu w dn. 7-go lutego 1917 r. i postanowiono wysłać depesze w tej sprawie do cesarzy Niemiec i Austro-Węgier. Depesze te z przyczyn niezależnych od Tymczasowej Rady Stanu zostały wysłane dopiero około 9-go marca roku bieżącego.

7) Na posiedzeniu Tymczasowej Rady Stanu w dn. 10-go lutego przyjęto w zasadzie projekt odezwy w sprawie powołania ochotników do szeregów Wojska Polskiego. Odezwa ta nie mogła być wydana, wskutek nierozstrzygnięcia sprawy przejścia Legionów na służbę Państwa Polskiego oraz braku odpowiedzi na projekt, przedstawiony w dn. 10-go lutego, określający kompetencje Tymczasowej Rady Stanu w tworzeniu Wojska Polskiego i zabezpieczający charakter narodowy Armii, mającej być tworzoną.

8) Następne prace Komisji Wojskowej miały charakter prac przygotowawczych dla przyszłego Departamentu Wojny Tymczasowej Rady Stanu. Dążeniem Komisji Wojskowej było zespolenie pracy Tymczasowej Rady Stanu i wszelkiej inicjatywy społecznej i obywatelskiej w sprawie tak wielkiej i ważnej, jak tworzenie Armii Narodowej.

9) Dn. 17-go marca Tymczasowa Rada Stanu zrobiła jeszcze jeden krok, wskazujący na chęć współdziałania w sprawie tworzenia Armii Polskiej i szybkiego realizowania, mianowicie — przez Departament Spraw Politycznych — zwróciła się do obu pp. Generał-Gubernatorów z propozycją dopuszczenia przedstawicieli Tymczasowej Rady Stanu do rokowań, toczących się między rządami cesarsko-niemieckim i c. i k. austro-węgierskim w sprawie Wojska Polskiego. Propozycja ta spotkała się z kategoryczną odmową ze strony władz okupacyjnych niemieckich dn. 25-go marca roku bieżącego.

10) Wyjątkowe położenie Legionów nieraz było przedmiotem dyskusji i interpelacji, zarówno w Komisji Wojskowej, jak i na posiedzeniach Tymczasowej Rady Stanu. Specjalnie omawiano sprawę ujemnego stanu wyżywienia Legionów w porównaniu z żołnierzami armii austriackiej i niemieckiej, Legiony bowiem otrzymują żołąd podług norm austriackich, niższych od niemieckich (dla żołnierzy o połowę niższy, dla podoficerów $\frac{2}{3}$), a pożywienie według norm niemieckich, niższych znacznie od norm austriackich. Tymczasowa Rada Stanu wszczęła starania u przedstawicieli obu armij w celu wyrównania tych stosunków i osiągnęła tylko nieznaczne polepszenie i wyasygnowała ze specjalnych funduszy, składanych do jej dyspozycji, 12.000 marek na ostatnią dekadę miesiąca marca.

11) W dn. 21-go marca na posiedzeniu Tymczasowej Rady Stanu na wniosek Komisarzy obu rządów zmieniony został § 25 Regulaminu Tymczasowej Rady Stanu, który w nowej redakcji brzmi, jak następuje: «Organizacja Departamentu Wojny ulega zatwierdzeniu Generała Gubernatora warszawskiego, upoważnionego przez monarchów Sprzymierzonych do tworzenia Wojska Polskiego».

12) Tymczasowa Rada Stanu przez cały czas swego istnienia poruszała rozmaite sprężyny, aby Legiony przeszły na służbę Państwa Polskiego i aby tworzenie armii z zachowaniem jej charakteru narodowego w jak najkrótszym czasie zostało podjęte. Gdy wszystkie starania nie dały rezultatu, Rada Stanu dn. 19-go marca powzięła uchwałę treści następującej:

«Akt 5-go listopada proklamował niepodległe Państwo Polskie. Do budowy tego Państwa i tworzenia armii narodo-

wej polskiej powołana została Tymczasowa Rada Stanu. Uroczyste zapewnienia przedstawicieli obu Mocarstw Sprzymierzonych wskazały na Legiony, jako na kadry Armii Polskiej. Takie oświadczenie odpowiadało pragnieniom i pojęciom Narodu Polskiego.

«Zasady te podała Tymczasowa Rada Stanu do wiadomości ogółu w swej odezwie i tym samym przyjęła na siebie wyraźne zobowiązanie wobec całego społeczeństwa.

Tymczasem w ostatniej chwili rozszły się wiadomości jakoby Legiony Polskie nie miały być w całości swej kadrami Armii Polskiej. Stwierdzamy, że wiadomość ta do głębi poruszyła i zatrwożyła całe społeczeństwo.

«Wobec tego uważamy za swój obowiązek, że w razie usunięcia Legionów z kraju i pozbawienia ich charakteru kadrów przyszłej Armii, oraz w ogóle w razie, jeżeli tworzenie Armii Polskiej w myśl postulatów Tymczasowej Rady Stanu w najbliższym czasie do skutku doprowadzone nie będzie — Tymczasowa Rada Stanu traci rację bytu, gdyż będzie pozbawiona możliwości budowy Państwa Polskiego, tj. spełnienia zadania, do którego została powołana.

W tym wypadku członkowie Tymczasowej Rady Stanu w poczuciu przyjętej na siebie wobec całego narodu odpowiedzialności będą zmuszeni ustąpić ze swych stanowisk».

Legiony pozostały w kraju. Tymczasowa Rada Stanu stoi w dalszym ciągu niezłomnie na gruncie deklaracji z dn. 19-go marca i oczekuje ze strony władz okupacyjnych oświadczeń, decydujących o ich trwałym zamiarze realizacji Państwa Polskiego, w szczególności tworzenia armii.

13) Wreszcie w dn. 6-go kwietnia 1917 r.:

a) Tymczasowa Rada Stanu, stojąc na stanowisku deklaracji z dn. 1-go marca r. b., a zatem uznając konieczność pozostawienia Legionów w całkowitym obecnym składzie, jako kadrów do formowania Wojska Polskiego, postanowiła wysłać delegację do rządów Niemiec i Austro-Węgier dla postawienia postulatów wojskowych i ogólnopolitycznych.

b) Tymczasowa Rada Stanu, stojąc na stanowisku opracowanych przez siebie projektów organizacji Wojska Polskiego, złożonych p. General-Gubernatorowi, prosi o rychłe udzielenie na nie odpowiedzi.

c) Tymczasowa Rada Stanu poleca Komisji Wojskowej wszcząć natychmiast pertraktacje z Ekscelemcją Beselerem lub wyznaczonymi przez niego referentami w sprawie przygotowawczych ćwiczeń wszystkich ochotników Wojska Pol-

skiego. Koniecznym warunkiem tych ćwiczeń ma być kierownictwo nimi przez oficerów legionowych, wyznaczonych ku temu przez dowództwo Wojska Polskiego¹⁾.

13. IV. 1917

Przemówienie poniższe wygłoszone zostało na czter nastym posiedzeniu w dn. 13. IV. 1917 r. Na porządku dziennym była sprawa wprowadzenia przez Niemców nowej waluty pod postacią marki polskiej oraz zniesieniem pieniądza rosyjskiego jako środka płatniczego.

Brygadier Piłsudski wyraża zdanie, że sprawa jest bardzo skomplikowana; nie wchodzi w meritum sprawy, gdyż nie o meritum tu chodzi; w zasadzie jest on za rozporządzeniem, gdyż tak dzikich warunków walutowych, jak u nas obecnie, nikt nie widział; mamy w kraju trzy waluty²⁾, które tańczą kontredansa; nikt w obecnych warunkach nie wie, czego się trzymać, wszelkie więc próby wprowadzenia jednolitości są pożądane. Co do kar, są one dość oryginalne, np. kupiwszy coś

¹⁾ Po odczytaniu przez Piłsudskiego komunikatu, zabrał głos hr. Lerchenfeld jako Komisarz rządu niemieckiego i zaznaczył, że komisarze: «1. muszą mieć komunikat, aby móc się w nim rozpatrzyć, 2. ponieważ zaś jest bardzo ważny, muszą go dobrze rozważyć. Nie można też przewidzieć, jakie komisarze zajmą stanowisko i czy ogłoszenie komunikatu będzie możliwe; sprawa może ulec pewnej zwłoce. Byłoby też wskazane, by zamiast zwoływać nowe plenum w tej sprawie, wybrać obecnie komisję i upoważnić ją do ewentualnego wprowadzenia pewnych zmian w komunikacie». W odpowiedzi «Brygadier Piłsudski uważa propozycję hr. Lerchenfelda za słuszną i proponuje powierzenie wprowadzenia ewentualnych zmian do komunikatu Sekretariatowi».

W sprawie 9 pktu komunikatu zabrał również głos bar. Konopka, który sprostował, że T. R. S. nie otrzymała jeszcze na swe pismo do gen.-gub. Kuka żadnej odpowiedzi i że odpowiedź tę w tym dniu właśnie otrzymał. Odpowiedź ta podpisana przez gen.-gub. Kuka, datowana w Lublinie 2. IV. 1917 r., odczytana została przez I szkowskiego i jak wyżej wspomniano, zawierała grzeczną odmowę.

Po zarządzanej przerwie wywiązała się dyskusja na temat opublikowania komunikatu. Wobec otrzymanych przez komisarzy informacji, że sprawa przekazania Legionów Polskich Królestwu Polskiemu została załatwiona pozytywnie, radzą oni nie publikować komunikatu, gdyż publikowanie takich komunikatów, «mogących wywołać nastrój pesymistyczny w społeczeństwie nie jest wskazane».

W sprawie tej zgodzono się ostatecznie na propozycję Grendyszyńskiego, «aby w pismach natychmiast umieścić choć kilkunastowerszową wzmiankę o posiedzeniu».

²⁾ Mowa o walucie rosyjskiej, niemieckiej i austriackiej.